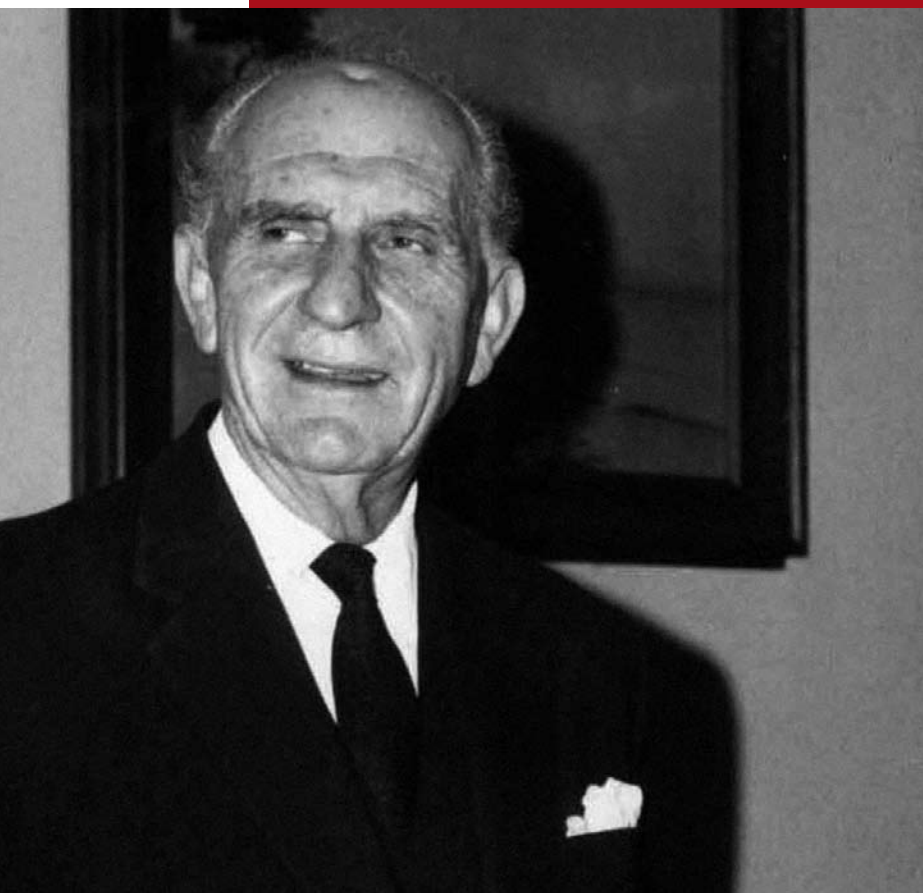

ΟΙ ΑΧΑΙΟΙ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΙ

Γεώργιος
Παπανδρέου
(1 8 8 8 - 1 9 6 8)

ο Γέρος της
Δημοκρατίας

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΟΙ ΑΧΑΙΟΙ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΙ

Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Ο Σ
Π Α Π Α Ν Δ Ρ Ε Ο Υ
(1 8 8 8 - 1 9 6 8)

ο Γέρος της
Δημοκρατίας

Οδηγός της Έκθεσης

Αθήνα 2008

Γενική επιμέλεια

Ευρυδίκη Αμπατζή, Φιλόλογος,
Προϊσταμένη της Διεύθυνσης της Βιβλιοθήκης της Βουλής

Σύνταξη χρονολογίου και βιβλιογραφίας

Γιώργος Κόκκινος, Επίκουρος Καθηγητής, του Πανεπιστημίου Αιγαίου
Βαγγέλης Δρακόπουλος, Φιλόλογος, Βιβλιοθήκη της Βουλής

Σύνταξη λημμάτων και επιμέλεια

Ελένη Αντωναράκου, Ιστορικός-φιλόλογος, Βιβλιοθήκη της Βουλής
Μαρία Βλασσοπούλου, Ιστορικός, Βιβλιοθήκη της Βουλής
Έλλη Δρούλια-Μητράκου, Φιλόλογος, Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Copyright 2008 ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
Μέγαρο του Κοινοβουλίου
10021 Αθήνα
www.parliament.gr

ISBN 960-560-092-1

Γ ε ώ ρ γ ι ο ς
Π α π α ν δ ρ έ ο υ
(1 8 8 8 - 1 9 6 8)

Η Βουλή των Ελλήνων έχει δημιουργήσει μια μακροχρόνια παράδοση επικοινωνίας με τους πολίτες και γενικότερα με το ευρύ κοινό μέσω των εκθέσεων που συστηματικά διοργανώνει από το 1994. Ορισμένες από τις εκθέσεις αυτές δεν παρουσιάστηκαν αποκλειστικά και μόνο στους χώρους της Βουλής αλλά «ταξίδεψαν» και σε άλλα μέρη, όπου εκδηλώθηκε έντονο ενδιαφέρον. Αφιέρωμα στους Αχαιούς Πρωθυπουργούς, Γεώργιο Παπανδρέου και Παναγιώτη Κανελλόπουλο, εκθέσεις που προσείλκυαν την προσοχή μεγάλου αριθμού επισκεπτών, παρουσιάστηκε και στην Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών το 2004 και παρουσιάζεται, και πάλι σήμερα, στον νέο εκθεσιακό χώρο των Παλαιών Δημοτικών Λουτρών στην Πάτρα, σε συνεργασία με τον Δήμο Πατρέων.

Με εφελτήριο τον αχαιικό χώρο, ο Γεώργιος Παπανδρέου γεννημένος στο Καλέντζι στα τέλη του 19ου αιώνα και ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος στην Πάτρα στις απαρχές του 20ού, κατείχαν σημαντική θέση στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας σε καιρούς δύσκολους και μεταβατικούς, σε ώρες κρίσιμων αποφάσεων. Η Έκθεση παρακολουθεί τις πορείες των δύο πολιτικών ανδρών στα σημεία που συγκλίνουν αλλά και στα σημεία που αποκλίνουν. Μαζί για την έμπρακτη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, μέσα όμως από διαφορετικούς κομματικούς σχηματισμούς.

Ο Γεώργιος Παπανδρέου υπήρξε σύμβολο της κοινωνικής μεταρρύθμισης, αφοσιωμένος οπαδός του εκπαιδευτικού εκσυγχρονισμού, δεινός ρήτορας και αγωνιστής. Αντίπαλος κάθε τυραννικού καθεστώτος, αντιστάθηκε στο δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου, συμμετείχε στην αντίσταση κατά των στρατευμάτων Κατοχής στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, δεν υπέκυψε στην χούντα της 21ης Απριλίου 1967. Πίστευε στην ανανέωση των πραγμάτων της δημόσιας σφαίρας και στο δικαίωμα για εθνική ανεξαρτησία, κοινωνική δικαιοσύνη και πρόοδο. Σε πολλές και διάφορες ιστορικές στιγμές ενσάρκωσε τις ελπίδες του λαού για δημοκρατία και εθνική αξιοπρέπεια· του αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός «Γέρος της Δημοκρατίας».

Η παρούσα Έκθεση τιμά τον πολιτικό ηγέτη Γεώργιο Παπανδρέου που άφησε την ανεξίτηλη σφραγίδα του στο σύγχρονο πολιτικό γίγνεσθαι της Ελλάδας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. ΣΙΟΥΦΑΣ

Γεώργιος
Παπανδρέου

«Τους τελευταίους καιρούς» –γράφει στις 27 Ιουλίου 1965 ο Γ. Θεοτοκάς– «ο ελληνικός λαός έζησε σε μία μεγάλη συλλογική ελπίδα που την ενσάρκωνε ένας άνθρωπος. Το ότι ο Γ. Παπανδρέου έκανε λάθη κι' έχει αδυναμίες δεν είναι σήμερα το θέμα. Το θέμα είναι ότι έγινε σύμβολο και θρύλος: Ο Γέρος της Δημοκρατίας [...]. Στο πεδίο των ανθρώπινων σχέσεων, ύστερα από τον Ελευθέριο Βενιζέλο μόνο δύο δημόσιοι άνδρες κατόρθωσαν να δημιουργήσουν ένα θερμό ρεύμα συναισθηματικής επαφής με τις μάζες, ο Πλαστήρας άλλοτε και ο Παπανδρέου τώρα...».

Ο Γεώργιος Παπανδρέου (1888-1968), μία από τις κορυφαίες πολιτικές φυσιογνωμίες της χώρας σφράγισε με το ειδικό πολιτικό του βάρος, με την αδιάλειπτη παρουσία του και μ' ένα πολιτικό λόγο, άμεσο, μεστό, επιγραμματικό, ευρηματικό και γοητευτικό τα πιο κρίσιμα χρόνια της Πολιτικής Ιστορίας μας.

Αναγνωρίστηκε απ' όλους ως ένας από τους πιο δεινούς ρήτορες του Κοινοβουλίου. Διακρίθηκε, ιδίως στο Μεσοπόλεμο, για τη δημοκρατική, αντιμοναρχική ευαισθησία και αγωνιστικότητά του που του στοίχισε διώξεις, εξορίες και φυλακίσεις.

Στα χρόνια του '60 ο Γ. Παπανδρέου, ο «Γέρος της Δημοκρατίας», συμβόλισε και προάσπισε ως ίνδαλμα της λαϊκής κυριαρχίας έναν ελληνικής αποκλειστικότητας πολιτικό φιλελευθερισμό, ανοίγοντας δρόμους για διεκδικήσεις και κατακτήσεις στο επίπεδο των δημοκρατικών ιδεών και αξιών.

Υπήρξε η μοναδική ίσως πολιτική προσωπικότητα του 20ού αιώνα που είχε για έξι δεκαετίες μία αδιάκοπη παρουσία στην πολιτική ζωή χωρίς διαστήματα απουσίας ή «αναχώρησης»... Έδειξε, τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον πολιτισμό και τις τέχνες και ένα ξεχωριστό πάθος για την παιδεία, συνεισφέροντας το πνευματικό στοιχείο στους πολιτικούς αγώνες του τόπου.

Γεννημένος στο ορεινό χωριό Καλέντζι της Αχαΐας, στις 13 Φεβρουαρίου 1888, ο Γεώργιος Παπανδρέου, μετά την ολοκλήρωση των γυμνασιακών του σπουδών στην Πάτρα, γράφεται στη Νομική Σχολή του πανεπιστημίου Αθηνών το 1904, και φυλακίζεται ως πρωταγωνιστής φοιτητικών κινητοποιήσεων το 1907.

Το Φεβρουάριο του 1908 δημοσιεύεται στην εφημερίδα *Εύριπος* της Χαλκίδας το πρώτο, κοινωνιολογικού περιεχομένου, κείμενό του. Θα επακολουθήσουν κι' άλλα πολιτικά κείμενα στον *Νεολόγο* και στο *Σέλας των Πατρών*.

«Το μόνον που ημπορεί» –γράφει το 1910– «η Επανάστασις του μέλλοντος να ζητήσει από τους πολιτικούς είναι να παύσουν πολιτευόμενοι, διότι δεν μπορούν να ετοιμάσουν την μεταρρύθμισιν».

Μετά την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας του και την ολοκλήρωση των νομικών σπουδών του, ο Γ. Παπανδρέου φεύγει με υποτροφία το Σεπτέμβριο του 1911 στη Γερμανία για μεταπτυχιακές σπουδές στις νομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες στη Λειψία, στη Βαϊμάρη και στο Βερολίνο. Τον Οκτώβριο του 1912, αμέσως μετά την κήρυξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου, ο Γ. Παπανδρέου διακόπτει τις σπουδές του και κατατάσσεται στο στράτευμα ως εθελοντής του εξωτερικού. Τον Απρίλιο του 1913 αποστρατεύεται, παντρεύεται τη Σοφία Μινέικο και επιστρέφει στο Βερολίνο, όπου τον Ιανουάριο του 1914 προσφωνεί με εμπνευσμένα λόγια τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο.

Την ίδια εποχή, ο Γ. Παπανδρέου δημοσιεύει στο περιοδικό της Αλεξάνδρειας *Τα Γράμματα* (1914) δύο σημαντικά πολιτικά κείμενά του: «Ελληνικό Μέλλον» και «Ελληνικός Πολιτισμός», όπου εντυπωσιάζουν οι αναφορές του στο γυναικείο ζήτημα («Η εργασία θα εξελίξει την σημερινήν σκλάβαν-κούκλα εις ελεύθεραν ώριμον προσωπικότητα»), στα πολιτικά κόμματα και στην λαϊκή («δημοτική») παράδοση.

Ανάλογο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ριζοσπαστικά κείμενα της ίδιας χρονιάς: «Κοινωνική Νομοθεσία», «Όρια του Δημοτικισμού», και άλλα.

Στην περίοδο του «Εθνικού Διχασμού» ο Γ. Παπανδρέου διορίζεται το 1915 νομάρχης Λέσβου και αναλαμβάνει στις αρχές του 1916 τη διεύθυνση του πολιτικού γραφείου του αρχηγού των Φιλελεύθερων. Η προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης (1916-17) το διορίζει εκπρόσωπό της στην Λέσβο και κατόπιν Γενικό Διοικητή Αιγαίου με έδρα τη Χίο (εδώ θα γεννηθεί στις 5.2.1919 ο Ανδρέας).

Το Μάιο του 1916 δημοσιεύει το βαρυσήμαντο άρθρο του με τίτλο «Οι δύο πολιτικοί κόσμοι» που δεν είναι μόνο μια καίρια παρέμβαση στη συγκυρία αλλά περιέχει και μια αξιοπρόσεκτη ανάλυση για το ιστορικό υπόβαθρο των δημοκρατικών ελευθεριών και των κομμάτων στην χώρα.

Στη Μυτιλήνη ο Γ. Παπανδρέου υψώνει τη «σημαία» του αντιμοναρχισμού και πρωτοστατεί στην έκπτωση του «καταλύσαντος την λαϊκήν κυριαρχίαν», βασιλιά Κωνσταντίνου (1917).

Το Νοέμβριο του 1920 το κόμμα των Φιλελευθέρων χάνει τις εκλογές στις οποίες ως «ανεξάρτητος» ο Γ. Παπανδρέου αναδείχθηκε πρώτος επιλαχών στην περιφέρεια Λέσβου.

«Ο Γ. Παπανδρέου» –γράφει ο Ασ. Πανσέληνος– «ήρθε στη Μυτιλήνη και έβαλε στις καρδιές μας μπουρλότο. Το εκλογικό σήμα του ήταν ένα κόκκινο γαρύφαλο, γεμάτο έρωτα και επανάσταση [...] ζεσταθήκαμε πιο πολύ μαζί του [...]. Ό,τι έλεγε μπορούσε και το έκανε να μοιάζει σπουδαίο[...]».

Καταδικωμένος από φιλοβασιλικούς, μετά την παλινόρθωση του Κωνσταντίνου, ο Γ. Παπανδρέου καταφεύγει στην Κωνσταντινούπολη όπου στις 13.12.1920 θα υπερασπιστεί την αβασίλευτη δημοκρατία με την ομιλία του «Πολίτευμα και Πολιτισμός του σύγχρονου Έθνους» η οποία ουσιαστικά προαναγγέλει το τολμηρό αντιμοναρχικό άρθρο του (που του στοίχισε φυλάκιση τεσσάρων μηνών): «Ο βασιλεύς και το Έθνος» (Πατρίς, Μάρτιος 1921) με το οποίο ζητούσε την παραίτηση του βασιλιά.

Το καλοκαίρι του 1922 στην «δίκη της Λαμίας» ο Γ. Παπανδρέου είναι ο συνήγορος υπεράσπισης των κατηγορουμένων για το «Δημοκρατικό Μανιφέστο» (Αλ. Παπαναστασίου κ.ά.).

Στην αγόρευσή του ο Γ. Παπανδρέου επικαλείται και το άρθρο ΙΙΙ του Συντάγματος που όριζε ότι η τήρησή του «αφιερούται» εις τον «πατριωτισμόν» των Ελλήνων, 40 χρόνια πριν ο ανένδοτος αγώνας του συνδεθεί με το θρυλικό «ΙΙ4».

Μετά τη δολοφονική επίθεση που δέχθηκε στη Μυτιλήνη από τους «συνήθεις» μπράβους - αντιφρονούντες της Ιστορίας μας, ο Γ. Παπανδρέου θα είναι ο πολιτικός σύμβουλος του Ν. Πλαστήρα και του «επαναστατικού» καθεστώτος που εγκαθιδρύθηκε στη χώρα μετά τη μεγάλη κατάρρευση στη Μικρά Ασία (1922). Τον Ιανουάριο του 1923 αναλαμβάνει το Υπουργείο Εσωτερικών στην κυβέρνηση Στ. Γονατά. Στις εκλογές της 16.12.1923, από τις οποίες απέχει η αντιβενιζελική παράταξη, ο Γ. Παπανδρέου ως αρχηγός του συνδυασμού Φιλελευθέρων - Δημοκρατικών, εκλέγεται βουλευτής Λέσβου.

Η Δ΄ Συντακτική Συνέλευση τον ορίζει γενικό εισηγητή της επί του Συντάγματος Επιτροπής. Το κείμενο της εισήγησής του περιέχει μια αξιολογή ανάλυση για τους θεσμούς του αβασίλευτου κοινοβουλευτικού πολιτεύματος.

Ο Γ. Παπανδρέου θα πληρώσει ακριβά το «τίμημα» της δημοκρατικής εγρήγορσής του και θα νοιώσει επάνω του όλες τις ραγδαίες μεταπτώσεις της πολιτικής μας ζωής: από υπουργός Εθνικής Οικονομίας στην κυβέρνηση Μιχαλακοπούλου (1925) στη φυλακή και στην εξορία (Νάξος) στα 1925-26 ως πολέμιος της δικτατορίας Πάγκαλου, εκλέγεται βουλευτής Λέσβου στις εκλογές της 7.11.1926 και 19.8.1928 και εισηγείται το Νοέμβριο του 1928, το νομοσχέδιο για την εκλογή των μελών της Γερουσίας.

Ο Γ. Παπανδρέου ως υπουργός Παιδείας στις κυβερνήσεις Ελ. Βενιζέλου (1930-32), θα συνδέσει το όνομά του όχι μόνο με τα 3.200 σχολεία που θα κτιστούν τότε αλλά και με μια ευρύτατη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

Μετά το φιλοβενιζελικό κίνημα της 1.3.1935 που τελικά υποβοήθησε τα φιλοβασιλικά σχέδια των αντιβενιζελικών, ο Γ. Παπανδρέου εξαγγέλλει την ίδρυση του Δημοκρατικού Κόμματος το οποίο τάχθηκε δυναμικά εναντίον της παλινόρθωσης του Γεωργίου Β΄ με επακόλουθο την εκτόπισή του στη Μύκονο.

Ο Γ. Παπανδρέου αναδεικνύεται βουλευτής στις εκλογές της 26.1.36 και καταγγέλλει από την πρώτη στιγμή την «αυλική» κυβέρνηση Ι. Μεταξά, αρνούμενος να χορηγήσει ψήφο εμπιστοσύνης και επισημαίνοντας στην αγόρευσή του τις ευθύνες των «μεγάλων κομμάτων» για τη διολίσθηση προς την επιβολή του βασιλομεταξικού δικτατορικού καθεστώτος της 4ης Αυγούστου (1936). Ως αντικαθεστωτικός ο Γ. Παπανδρέου εξορίζεται αρχικά στα Κύθηρα και μετά στην Άνδρο.

Μετά την ιταλική επίθεση (1940) ο Γ. Παπανδρέου τάσσεται υπέρ της ενότητας των πολιτικών δυνάμεων της χώρας εναντίον του φασισμού. Επιστρέφει από την εξορία στην κατεχόμενη Αθήνα και ξεκινάει την αντίσταση μέσα και από την «παράνομη» εφημερίδα *Ελευθερία*.

Στο ημερολόγιό του ο Γ. Θεοτοκάς σημειώνει:

«4 Οκτωβρίου 1941: Ο Γ. Παπανδρέου στις δύο μεγάλες συζητήσεις που είχα μαζί του, μου φάνηκε πως σκέπτεται πλατεία και καθαρά [...]. Με γενναιοδωρία και συνάμα με πείρα και ρεαλισμό».

Το Μάρτιο του 1942 οι ιταλικές αρχές κατοχής συλλαμβάνουν και φυλακίζουν τον Γ. Παπανδρέου. Αποφυλακίζεται μετά από τρεις μήνες και συντάσσει το πρωτοποριακό πρόγραμμα του υπό ίδρυση κόμματος της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας. Το κείμενό του προβλέπει ανάμεσα στ' άλλα: πολίτευμα προεδρικής δημοκρατίας όπου «πηγή και σκοπός της πολιτικής εξουσίας είναι ο εργαζόμενος λαός», ισονομία και ισοπολιτεία των γυναικών, αναγνώριση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας.

Τον Ιούλιο του 1942 ο Γ. Παπανδρέου καταθέτει ως μάρτυρας υπεράσπισης του καθηγητή Ι. Κακρίδη που κατηγορείται στο πειθαρχικό συμβούλιο γιατί εισήγαγε στην Ανωτάτη Εκπαίδευση «καινά δαιμόνια» (: «δίκη των τόνων»).

Τον ίδιο μήνα ο Γ. Παπανδρέου συντάσσει και στέλνει στο Βρετανικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής το υπόμνημά του, που θα αποτελέσει το πολιτικό και ιδεολογικό διαπιστευτήριό του.

Η πεποίθησή του ότι η Μεγάλη Βρετανία θα καθόριζε τις μελλοντικές εξελίξεις στη χώρα βρίσκεται πίσω από την απόρριψη της πρότασης να αναλάβει ηγετική θέση στο ΕΑΜ.

Στις 24.4.1944 ο Γ. Παπανδρέου ορκίζεται «πρωθυπουργός» μίας κυβέρνησης που είναι εγκατεστημένη στο Κάιρο και η κύρια αποστολή της είναι να οδηγήσει στην κυβέρνηση της «εθνικής ενότητας», με την πλήρη και απροκάλυπτη υποστήριξη των Βρετανών.

Μετά το Συνέδριο του Λιβάνου (Μάιος '44) που σφραγίστηκε από τους επιδέξιους χειρισμούς του, ο Γ. Παπανδρέου ως πρωθυπουργός της κυβέρνησης Εθνικής Ενώσεως (που εγκαταστάθηκε από τον Σεπτέμβριο του '44 στη Νάπολη της Ιταλίας) αγωνίζεται με διαβήματα και τηλεγραφήματα για να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις μίας «αναίμακτης» απελευθέρωσης.

Στις 18 Οκτωβρίου 1944 ο αθηναϊκός λαός επιφυλάσσει ενθουσιώδη υποδοχή στον Γ. Παπανδρέου που εκφωνεί στην Πλατεία Συντάγματος, μπροστά σ' ένα τεράστιο και εκδηλωτικό πλήθος το βαρυσήμαντο «λόγο της απελευθερώσεως» («Παρά την δυσπιστία ενός μεγάλου ποσοστού της μάζας» –γράφει ο Γ. Θεοτοκάς– «ο Παπανδρέου κέρδισε την Πλατεία. Νομίζω πως είναι σήμερα στην Ελλάδα ο μόνος άνθρωπος που μπορούσε να πραγματοποιήσει αυτό το αποτέλεσμα»).

Θα επακολουθήσει η εμπλοκή του Παπανδρέου στις «συμπληγάδες» της αντιπαράθεσης των Βρετανών με την εαμική και κυρίως, την κομμουνιστική ηγεσία.

Την τραγωδία από την αιματηρή σύρραξη του Δεκεμβρίου του '44 θα την «πληρώσει» πολύ ακριβά ο τόπος και ιδίως η ευρύτερη προοδευτική και δημοκρατική παράταξη. Η πρώτη πρωθυπουργία του Γ. Παπανδρέου θα έχει ένα πρόωρο, πικρό και άδοξο τέλος, αν και όλοι σχεδόν θα αναγνωρίσουν, εκ των υστέρων, τις σημαντικές υπηρεσίες που προσέφερε για να αποτραπεί η ρήξη σ' αυτές τις ώρες της μισαλλοδοξίας που η Ελλάδα «μοιάζει με σταυρωμένο κορμί που όλοι το καρφώνουν λυσσασμένοι» (Γ. Σεφέρης).

Το καταστατικό του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος δημοσιεύεται τον Ιούνιο του 1945 και απηχεί την προοδευτική πολιτική κοσμοθεωρία του Γ. Παπανδρέου που εκλέγεται με το συνασπισμό «Εθνική Πολιτική Ένωσις» βουλευτής στις εκλογές της 31.3.46, μετέχει ως υπουργός «άνευ χαρτοφυλακίου» στη βραχύβια κυβέρνηση Π. Πουλίτσα και κηρύσσεται υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας στο δημοψήφισμα της 1.9.1946, χωρίς όμως την αντιμοναρχική μαχητικότητα που τον διέκρινε στα χρόνια του Μεσοπολέμου, καθώς οι ιδεολογικοί του προσανατολισμοί έχουν επιβαρυνθεί μετά την τραγωδία του Δεκεμβρίου '44 μ' έναν ευεξήγητο αντικομμουνισμό. Στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου ο Γ. Παπανδρέου μετέχει ως υπουργός Εσωτερικών στη συμμαχική κυβέρνηση Δ. Μαξίμου.

Εκλέγεται βουλευτής στις εκλογές της 5.3.1950 και μετέχει ως αντιπρόεδρος και υπουργός Εσωτερικών στις συμμαχικές κυβερνήσεις Ν. Πλαστήρα και Σοφ. Βενιζέλου, ενώ μένει εκτός Κοινοβουλίου, για πρώτη φορά στις εκλογές της 9.9.1951.

Στη Βουλή που αναδεικνύεται από τις εκλογές της 16.1.1952, ο Γ. Παπανδρέου που έχει εκλεγεί ως «ανεξάρτητος» με το συνδυασμό του Ελληνικού Συναγερμού καταθέτει δήλωση ότι τάσσεται ως ανεξάρτητος στην αντιπολίτευση και τον Μάιο του 1953 θα γίνει συναρχηγός του Κόμματος των Φιλελευθέρων μαζί με τον Σοφοκλή Βενιζέλο.

Ο Γ. Παπανδρέου επικρίνει τη βασιλική παρέμβαση που οδήγησε στην πρωθυπουργοποίηση του Κ. Καραμανλή, επισημαίνοντας στη Βουλή (11.10.1955) ότι «εις τα κοινοβουλευτικά συστήματα τους πρωθυπουργούς καθιερώνουν τα κόμματα και ο Λαός - ουδείς άλλος...».

Στις εκλογές της 19.2.1956 -στις οποίες ψηφίζουν για πρώτη φορά και οι γυναίκες- η Δημοκρατική Ένωση υπό την ηγεσία του Γ. Παπανδρέου αν και υπερίσχυσε της ΕΡΕ σε ψήφους (48,15% έναντι 47,38%), μειοψήφισε σε έδρες: 132 έναντι 168, εξαιτίας του σκανδαλώδους «τριφασικού» εκλογικού συστήματος.

Το Κόμμα των Φιλελευθέρων του Γ. Παπανδρέου και Σοφ. Βενιζέλου θα δοκιμάσει οδυνηρή ήττα στις εκλογές της 11.5.1958. Ο Γ. Παπανδρέου αποχωρεί από την αρχηγία του Κόμματος των Φιλελευθέρων, δε χάνει όμως το επιγραμματικό χιούμορ του. Στους αριθμούς που παραθέτει η κυβέρνηση Κ. Καραμανλή για να αποδείξει την «ευημερία» του λαού, ο Γ. Παπανδρέου παρατηρεί: «Οι αριθμοί ευημερούν και οι άνθρωποι πάσχουν».

Στο βιβλίο του *Δημοκρατία στο Απόσπασμα*, ο Ανδρέας Παπανδρέου σκιαγραφεί ένα ενδιαφέρον ανθρώπινο «πορτρέτο» για τον Γ. Παπανδρέου του 1959:

«Μου έκαμε βαθειά εντύπωση η υπέρμετρη ζωντάνια του, ασυνήθιστη για τα 71 του χρόνια, [...] μα προπάντων το πνευματικό του βάθος που μια ολόκληρη ζωή, αφιερωμένη στην πολιτική δεν μπόρεσε να καταστρέψει [...]»

Η επιλογή του Γ. Παπανδρέου για την αρχηγία της Ενώσεως Κέντρου (Ε.Κ.), όπου συναντήθηκαν το 1961 όλα τα κόμματα του κεντρώου χώρου δεν υπαγορεύθηκε μόνο από λόγους «ιστορικούς», αλλά και από τη γενική αίσθηση σύμφωνα με την οποία ο Γ. Παπανδρέου εθεωρείτο ως η πιο διακεκριμένη πολιτική προσωπικότητα με μια ακτινοβολία που υπερέβαινε την εκάστοτε εκλογική του δύναμη.

Μετά τις εκλογές της 29.10.1961 που αποτέλεσαν την πιο σημαντική παρακάραξη της λαϊκής ετυμηγορίας στη μεταπολεμική ιστορία μας, ο Γ. Παπανδρέου καταγγέλλει το εκλογικό αποτέλεσμα ως προϊόν «βίας και νοθείας» και υψώνει τη σημαία του «ανένδοτου αγώνα» και παρά την προχωρημένη ηλικία του, καταφεύγει στο λαό, περιοδεύει όλη την Ελλάδα και εκφωνεί ίσως τους πιο «εμπνευσμένους» λόγους της πολιτικής ζωής του. Καταφέρνει έτσι να προσελκύσει και να συσπειρώσει τους νέους, να εμπνεύσει τον κόσμο της υπαίθρου και να συνδεθεί γόνιμα με το αίτημα για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και περισσότερη πολιτική ελευθερία.

Ο σκληρός αντιπολιτευτικός αγώνας και η δολοφονία του Γρ. Λαμπράκη από το παρακράτος και η ρήξη του Κ. Καραμανλή με τα ανάκτορα θα μεταβάλουν το πολιτικό κλίμα υπέρ της Ε.Κ. Μιλώντας σε μια μεγάλη ανθρωποθάλασσα στην Πλατεία Κλαυθμώνος (5.9.1963) ο Γ. Παπανδρέου καταγγέλλει το «μονοκομματικό κράτος» της Ε.Ρ.Ε. και επισημαίνει ότι οι εφημερίδες εκδίδονται στην Αθήνα αλλά δεν κυκλοφορούν στην ύπαιθρο: «Όπως συνέβαινε εις το 'κρυφό σχολειό' της δουλείας, αναγιγνώσκονται κατ' οίκον».

Η Ε.Κ. κέρδισε τις εκλογές της 3.11.1963 (με 42,04% και 138 έδρες έναντι 39,37% και 138 εδρών της Ε.Ρ.Ε.) χωρίς όμως να αποκτήσει αυτοδύναμη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου –η πρώτη «κεντρώα» κυβέρνηση μετά από έντεκα χρόνια– έλαβε στις 50 μέρες του βίου της αποφάσεις που αύξησαν εντυπωσιακά το υπέρ αυτής λαϊκό ρεύμα: Ρύθμισε τα αγροτικά χρέη, πρόσφερε δωρεάν παιδεία, διαπλασίασε τις βασικές αποδοχές των δικαστικών, απελευθέρωσε πολιτικούς κρατούμενους. Κυρίως όμως, συνέβαλε στο να «φυσήξει» ένας φρέσκος άνεμος πολιτικής ελευθερίας και να αναθαρρήσουν έτσι πολλοί πολίτες που ζούσαν επί χρόνια υπό τη σκιά αστυνομικών παρακολουθήσεων και εκφοβισμών.

Στη Βουλή που συνέρχεται στις 16.12.1963, ο «λόγος του θρόνου» που διαβάζει κατά τα καθιερωμένα ο βασιλιάς Παύλος, είναι προφανές ότι από το περιεχόμενο και από το ύφος έχει γραφτεί από τον πρωθυπουργό:

«Δημοκρατικόν είναι το πολίτευμα της χώρας μας και έχετε την υψηλήν αποστολήν να πραγματοποιήσετε το πολιτικόν και κοινωνικόν περιεχόμενόν του».

Αν και έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης (167 ψήφοι από τις οποίες 28 της Ε.Δ.Α.) ο Γ. Παπανδρέου ζήτησε διάλυση της Βουλής και προκήρυξη νέων εκλογών που έγιναν τελικά στις 16.2.1964 και αποτέλεσαν θρίαμβο για τον ίδιο και την παράταξη (συγκέντρωσε 52,72% και 171 έδρες).

Η περίοδος της διακυβέρνησης της χώρας από τον Γ. Παπανδρέου (512 μέρες) έμοιαζε όπως έχει γραφεί (Γ. Κάτρης) «[...] με χειμωνιάτικο ήλιο [...] που ζεσταίνει τις καρδιές των ανθρώπων».

12
13

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, η δικαιότερη κατανομή του εθνικού εισοδήματος και ιδίως η ατμόσφαιρα ελευθερίας αποτελούν θετικό κεκτημένο της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου που είχε να αντιμετωπίσει τις συνεχείς υπονομεύσεις από τα ανάκτορα, τους υπερσυντηρητικούς κύκλους, τις παραστρατιωτικές οργανώσεις, αλλά και τις αντιδράσεις εκ των έndon (π.χ. επιθέσεις της εφημερίδας Ελευθερία κ.ά.).

Τον Ιούνιο του 1964 ο Γ. Παπανδρέου στις συνομιλίες του με τους Αμερικανούς αξιωματούχους στην Ουάσιγκτον θάνατι ανυποχώρητος και δεν θα δεχθεί το «κλείσιμο» του Κυπριακού σύμφωνα με τις επιταγές των ΗΠΑ.

Στις 15 Ιουλίου 1965 ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β΄, αρνούμενος στον πρωθυπουργό το δικαίωμα να αναλάβει το υπουργείο Εθνικής Άμυνας, προκαλεί την πτώση του Γ. Παπανδρέου.

«Καθιερούται η αρχή ότι δύναμαι να είμαι πρωθυπουργός» -επισημαίνει στη δεύτερη επιστολή του προς τον βασιλιά (15.7.65) ο Γ. Παπανδρέου- «αλλά όχι και υπουργός ορισμένου υπουργείου. Θα είμαι επομένως πρωθυπουργός υπό απαγόρευσιν [...] Δεν στέργω εις αυτήν την παραβίασιν των αρχών της Βασιλευομένης Δημοκρατίας».

Ακολουθεί ο σχηματισμός κυβερνήσεων που τις απαρτίζουν «αποστάτες», δηλαδή στελέχη που αποχώρησαν τότε από την Ε.Κ. εν όψει της ανάληψης πρωθυπουργίας ή υπουργείων. Μετά την καταψήφιση των κυβερνήσεων Γ. Αθανασιάδη-Νοβά και Ηλ. Τσιριμώκου, η κυβέρνηση Στ. Στεφανόπουλου διατηρήθηκε στην εξουσία με ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία χάρις στην υποστήριξη από την ΕΡΕ.

Ο Γ. Παπανδρέου που έχασε την εξουσία αλλά κέρδισε τον Λαό καταγγέλλει δριμύτατα τις απροκάλυπτα μεθοδευμένες αντισυνταγματικές και αντικοινοβουλευτικές εκτροπές του θρόνου.

Αν ο Γ. Παπανδρέου μοιάζει να είχε υποτιμήσει τότε το συσχετισμό των δυνάμεων (: παλάτι, αμερικανικές υπηρεσίες, χούντα αξιωματικών, δημοσιογραφικά συγκροτήματα κ.λπ.) από την άλλη πλευρά φαίνεται ότι και η αντίπαλη πλευρά υποτίμησε τη λαϊκή αντίσταση και τη δυναμική που περιείχε το κίνημα των ευρύτερων δημοκρατικών δυνάμεων. Στην υπεραπλουστευμένη λαϊκή συνείδηση ο Γ. Παπανδρέου ήταν τότε το λαμπρό σύμβολο του καλού στην πάλη κατά των δυνάμεων του «σκοτούς», κάτι σαν τον λαϊκό «Άι Γιώργη»...

Στις 19.7.1965 μια λαοθάλασσα που ξεπερνούσε το εκατομμύριο πλημμύρισε τους δρόμους της Αθήνας επευφημώντας τον Παπανδρέου κατά τρόπο που δεν είχε προηγούμενο στην πολιτική ιστορία μας.

Η οξύτατη πολιτική κρίση συνεχίστηκε ως την άνοδο του Π. Κανελλόπουλου στην πρωθυπουργία (3.4.1967), επιφορτισμένου με την αποστολή να διεξάγει εκλογές στις 28 Μαΐου. Τις εκλογές αυτές που πιθανόν να έδιναν στον Γ. Παπανδρέου μια νίκη που θα κλόνιζε τα θεμέλια του θρόνου, ματαίωσε το στρατιωτικό πραξικόπημα της 21.4.1967, ενώ όλα έδειχναν ότι είχε επιτευχθεί μία πολιτική συμφωνία ανάμεσα στις δύο παρατάξεις για διέξοδο από την πολιτική ανωμαλία.

Το δικτατορικό καθεστώς δε δίστασε να συλλάβει τον Γ. Παπανδρέου, χωρίς να σεβαστεί την ηλικία και την ιστορία του και να τον υποβάλει σε συνεχείς ταλαιπωρίες: κράτηση στο Πικέρμι ως τον Μάιο του '67 και κατ' οίκον περιορισμός ως το Σεπτέμβριο του '68.

Τον Απρίλιο του '68 με κρυφά ηχογραφημένο μήνυμά του ο Γ. Παπανδρέου καταγγέλλει τους δικτάτορες στη διεθνή κοινή γνώμη, ζητώντας την πλήρη απομόνωσή τους.

Την 1η Νοεμβρίου 1968 ο Γ. Παπανδρέου αφήνει την τελευταία του πνοή. Η παλλαϊκή κηδεία του (3.11.1968) θα λειτουργήσει ως η πρώτη μαζική εκδήλωση αντίστασης εναντίον του δικτατορικού καθεστώτος.

«Η προσωπικότης και η φωνή του Γεώργιου Παπανδρέου» -δηλώνει μετά το θάνατο του «Γέρου της Δημοκρατίας» ο Π. Κανελλόπουλος- «συνδέθηκε επί 50 έτη με την Ελληνική Ιστορία. Υπήρξε δι' εμέ τιμή ότι εις αυτὰς τας τελευταίας φάσεις της κοινοβουλευτικής μας ζωής, είχα κύριον αντίπαλον τοιούτον άνδρα. Αλλά οι σκέψεις μου στρέφονται, προ πάντων, προς τους παλαιούς κοινούς αγώνας υπέρ της ελευθερίας».

Γιώργος Αναστασιάδης
Καθηγητής Πολιτικής Ιστορίας, Τμήμα Νομικής
Αριστοτέλειο Πανεπιστημίο Θεσσαλονίκης

- 1888** Στις 13 Φεβρουαρίου γεννιέται στο Καλέντζι Αχαΐας ο Γεώργιος Παπανδρέου, τρίτο παιδί του εφημέριου του χωριού παπα-Ανδρέα Σταυρόπουλου.
- 1899** Αποφοιτά με άριστα από το Σχολαρχείο Χαλανδρίτσας και εγγράφεται στο Γυμνάσιο των Πατρών. Ασχολείται με την έκδοση ενός φιλολογικού περιοδικού σε συνεργασία με τους Φώτο Γιοφύλλη, Μίμη Λόντο και Τάκη Κωνσταντόπουλο. Όλοι φανατικοί δημοτικιστές που τόλμησαν να αποδοκιμάσουν δημόσια τον καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής Γεώργιο Μιστριώτη για τις αντιδραστικές θέσεις του στο Γλωσσικό Ζήτημα.
- 1901** Ο Γεώργιος Παπανδρέου και ο αδελφός του Νίκος επισημοποιούν με αίτησή τους στη Νομαρχία το επίθετο Παπανδρέου.
- 1903** Αποκτά την πρώτη του πολιτική εμπειρία, συμμετέχοντας σε επιτροπές περίθαλψης προσφύγων που καταφθάνουν στην Πάτρα από την Ανατολική Ρωμυλία και την Φιλιππούπολη.
- 1904** Εγγράφεται στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.
- 1907** Μετά τη συμμετοχή του σε φοιτητική διαδήλωση συλλαμβάνεται «επί αδίκω επιθέσει» και προφυλακίζεται για 27 ημέρες στις φυλακές Αβέρωφ. Γνωρίζεται με τη νεαρή φοιτήτρια της φιλολογίας και μετέπειτα σύζυγό του Σοφία Μινέικο.
- 1908** Ο Γεώργιος Παπανδρέου συμφωνεί με τις πρωτοβουλίες και τις ιδεολογικές θέσεις της Κοινωνιολογικής Εταιρείας που ιδρύθηκε από τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου. Διαμαρτύρεται για την απόλυση του Κωστή Παλαμά από την Ακαδημία Αθηνών με αφορμή το Γλωσσικό Ζήτημα.
- 1909** Παίρνει με άριστα το πτυχίο της Νομικής. Συμμετέχει ενεργά στις διαδηλώσεις της Επανάστασης στο Γουδί.
- 1910-1911** Υπηρετεί τη στρατιωτική του θητεία. Μετά το θάνατο του πατέρα του αναχωρεί για την Γερμανία με σκοπό να ακολουθήσει ανώτερες σπουδές στις πολιτικές και κοινωνικές επιστήμες.
- 1912** Στις 2 Οκτωβρίου η Ελλάδα και οι Σύμμαχοί της κηρύσσουν τον πόλεμο στην Τουρκία. Ο Γεώργιος Παπανδρέου και ο αδελφός του Νίκος διακόπτουν τις σπουδές τους στη Γερμανία και επιστρέφουν στην Ελλάδα για να συμβάλουν στον απελευθερωτικό αγώνα.
- 1913** Ο Γεώργιος Παπανδρέου παντρεύεται την Σοφία Μινέικο και επιστρέφει στην Γερμανία για την ολοκλήρωση των σπουδών του. Εκεί πληροφορείται το θάνατο του αδελφού του Νίκου στη μάχη του Κιλκίς (20/6).

1914 Πρώτη συνάντηση του Γεωργίου Παπανδρέου με τον Ελευθέριο Βενιζέλο στο Βερολίνο, όπου ο πρώτος προσφωνεί θερμά το δεύτερο εκ μέρους του Ελληνικού Ακαδημαϊκού Συνδέσμου. Μετά την ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών του σπουδών στις νομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες επιστρέφει στην Ελλάδα με τη σύζυγό του Σοφία.

1915 Στη δίνη του Εθνικού Διχασμού ο Γεώργιος Παπανδρέου διορίζεται Νομάρχης Λέσβου από τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

1916-1920

Ο Γεώργιος Παπανδρέου αναλαμβάνει τη διεύθυνση του πολιτικού γραφείου του Ελευθερίου Βενιζέλου. Ξεσπά το κίνημα της Εθνικής Άμυνας στην Θεσσαλονίκη.

Ο Βενιζέλος από την Κρήτη σχηματίζει επαναστατική κυβέρνηση (24/8).

Ο Γεώργιος Παπανδρέου διορίζεται αρχικά εκπρόσωπος της προσωρινής κυβέρνησης στην Λέσβο και στη συνέχεια από την επαναστατική κυβέρνηση Θεσσαλονίκης Ορίζεται Γενικός Διοικητής Αιγαίου με έδρα την Χίο, όπου παρέμεινε έως τον Σεπτέμβριο του 1920.

Στην Χίο γεννιέται το πρώτο του παιδί, ο Ανδρέας (1919).

1920 Συμμετέχει στις εκλογές ως ανεξάρτητος υποψήφιος βουλευτής Λέσβου, αλλά δεν εκλέγεται. Λόγω των διώξεων εναντίον των βενιζελικών μετά τη νίκη της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης, αναγκάζεται να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη. Δίνει διάλεξη στο Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως με θέμα: «Πολίτευμα και πολιτισμός της σύγχρονης Ελλάδος».

1921 Επιστρέφοντας στην Ελλάδα ο Γεώργιος Παπανδρέου τιμωρείται με 18μηνη φυλάκιση για τη δημοσίευση του άρθρου του «Ο βασιλεύς και το Έθνος» στην εφημερίδα *Πατρίς* (9 Απριλίου), με το οποίο ζητούσε την παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου. Τελικά εκτίει τέσσερις μήνες της ποινής του στις φυλακές Αβέρωφ, επειδή το Αναθεωρητικό Δικαστήριο ακύρωσε την προηγούμενη δικαστική απόφαση.

1922 Τον Φεβρουάριο υπερασπίζεται στη δίκη της Λαμίας τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου, ο οποίος διώκεται για τη δημοσίευση του «Δημοκρατικού Μανιφέστου». Τον Ιούλιο δέχεται δολοφονική επίθεση στην Μυτιλήνη, οργανωμένη από τον Γενικό Διοικητή των Νήσων. Μετά την Επανάσταση ο Γεώργιος Παπανδρέου αγωνίζεται για τη γρήγορη επιστροφή της χώρας στη δημοκρατική ομαλότητα. Ως σύμβουλος του Νικολάου Πλαστήρα επεδίωξε να ματαιώσει την εκτέλεση των «Εξι».

1923 Ο Γεώργιος Παπανδρέου διορίζεται υπουργός Εσωτερικών στην επαναστατική κυβέρνηση του Στυλιανού Γονατά. Συντάσσει νέο εκλογικό νόμο με σκοπό τον εκσυγχρονισμό του εκλογικού συστήματος της χώρας. Στις εκλογές της 16ης Δεκεμβρίου εκλέγεται βουλευτής Λέσβου με τους Φιλελεύθερους-Δημοκρατικούς.

1924 Ο Γεώργιος Παπανδρέου ορίζεται εισηγητής της αρμόδιας για το σύνταγμα επιτροπής της Δ' Συντακτικής Συνέλευσης.

1925 Αναλαμβάνει υπουργός Εθνικής Οικονομίας στην κυβέρνηση Ανδρέα Μιχαλακόπουλου. Μετά την επικράτηση της δικτατορίας του Πάγκαλου (25 Ιουνίου), φυλακίζεται στο Ναύσταθμο και αργότερα εκτοπίζεται στη Νάξο μαζί με τους Μιχαλακόπουλο και Καφαντάρη, ηγετικές φυσιογνωμίες της βενιζελικής παράταξης.

1926 Μετά την ανατροπή της δικτατορίας Πάγκαλου (Αύγουστος) και τη διενέργεια ελεύθερων εκλογών στις 7 Νοεμβρίου, επανεκλέγεται βουλευτής Λέσβου με το κόμμα των Φιλελευθέρων.

1927-1928

Είναι ένας από τους βασικούς εισηγητές του νέου, του πιο προοδευτικού έως εκείνη την εποχή, ελληνικού συντάγματος.

Ο Παπανδρέου στις εκλογές της 19ης Αυγούστου 1928 επανεκλέγεται βουλευτής Λέσβου με το κόμμα των Φιλελευθέρων.

Αποκτά από τη δεύτερη σύζυγό του, την Κυβέλη, το δεύτερο γιο του, Γιώργο.

1930-1932

Αναλαμβάνει το υπουργείο Παιδείας στην κυβέρνηση Βενιζέλου (2 Ιανουαρίου 1930-Μάιος 1932). Στο εντυπωσιακό έργο που επιτελεί περιλαμβάνεται η ανέγερση 3.200 σχολικών αιθουσών σε όλη τη χώρα, η αναμόρφωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και η μετατροπή του Δημοτικού Σχολείου σε εξατάξιο, αυτοτελές και υποχρεωτικό, η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, η αναδιοργάνωση των προγραμμάτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η ίδρυση της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών, η θέσπιση νομοθετικού πλαισίου για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, η θέσπιση του Καταστατικού Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος και η εξασφάλιση της μισθοδοσίας και της κοινωνικής ασφάλισης του κλήρου από το κράτος (ίδρυση ΟΔΕΠ και TAKE). Τον Σεπτέμβριο του 1931 του ανατέθηκαν προσωρινά και καθήκοντα υπουργού Υγιεινής.

1932-1935

Ο Γεώργιος Παπανδρέου επανεκλέγεται βουλευτής Λέσβου (26 Σεπτεμβρίου 1932 και 5 Μαρτίου 1933). Η προσήλωσή του στους δημοκρατικούς θεσμούς τον κάνει να διαφωνήσει με το κίνημα της 1ης Μαρτίου του 1935.

Ιδρύει το Δημοκρατικό Κόμμα, το οποίο, όπως όλα τα βενιζελογενή κόμματα, απείχε από τις μονόπλευρες εκλογές της 9ης Ιουνίου 1935.

Μετά την κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος από τον Κονδύλη και την παλινόρθωση του Γεωργίου Β΄, ο αντιμοναρχικός Γεώργιος Παπανδρέου εξορίζεται στην Μύκονο, ενώ αρθρογραφεί στον Τύπο στηλιτεύοντας την εκτροπή προς τη δικτατορία και την επέλαση του φασισμού στην Ευρώπη.

1936

Ως βουλευτής αρνείται να παράσχει ψήφο εμπιστοσύνης για τη νομιμοποίηση της κυβέρνησης του Ιωάννη Μεταξά, μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Κωνσταντίνου Δεμερτζή.

1937

Ο Γεώργιος Παπανδρέου μαζί με τους Σοφούλη, Καφαντάρη, Τσαλδάρη και Μυλωνά, αρχηγούς και εκπροσώπους όλων των αστικών κομμάτων της χώρας, υπογράφουν κοινή διακήρυξη συνεργασίας εναντίον της μεταξικής δικτατορίας της 4ης Αυγούστου και επιχειρούν να συντονίσουν τις προσπάθειες του πολιτικού κόσμου για την ανατροπή της.

1938-1940

Ο Μεταξάς εξορίζει τον Γεώργιο Παπανδρέου στα Κύθηρα και αργότερα στην Άνδρο. Όμως, μετά την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου ο Γεώργιος Παπανδρέου με τηλεγράφημά του θέτει τον εαυτό του στη διάθεση της πατρίδας. Απελευθερώνεται τον Νοέμβριο του 1940 και επιστρέφει στην Αθήνα διακηρύσσοντας την ανάγκη της πανεθνικής άμυνας έναντι του Ιταλού εισβολέα.

1940-1942

Συλλαμβάνεται για αντιστασιακή δράση από τις ιταλικές αρχές Κατοχής. Ακολουθεί τρίμηνος εγκλεισμός του στις φυλακές Αβέρωφ. Μετά την απελευθέρωσή του προσέρχεται ως μάρτυρας υπεράσπισης του καθηγητή Ιωάννη Κακριδή στη «Δίκη των τόνων».

1944

Στις αρχές Απριλίου δραπετεύει από την Ελλάδα και φθάνει στο Κάιρο (15 Απριλίου).

Στις 26 Απριλίου ορκίζεται πρωθυπουργός της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης, διαδεχόμενος τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Στην κυβέρνηση αυτή διατήρησε για ένα διάστημα και τα υπουργεία Εξωτερικών, Δικαιοσύνης, Οικονομικών, Στρατιωτικών και Αεροπορίας («μονομελής κυβέρνηση»).

Μετά το Συνέδριο του Λιβάνου (17-20 Μαΐου) σχηματίζει την κυβέρνηση εθνικής ενότητας (27 Μαΐου).
Σύνθημά του: «Μία πατρίς, μία κυβέρνηση, ένας στρατός».
Πρωταγωνιστεί στη σύναψη της Συμφωνίας της Καζέρτας (26 Σεπτεμβρίου), με την οποία η Αριστερά αποδέχθηκε την υπαγωγή των ανταρτικών δυνάμεων στις διαταγές του στρατηγού Σκόμπυ.
Ως προς την επίλυση του πολιτειακού θέματος της Ελλάδος, ο Γεώργιος Παπανδρέου υποστηρίζει σθεναρά την άποψη ότι για το πολίτευμα της χώρας αυτός που πρέπει να αποφασίσει είναι αποκλειστικά ο κυρίαρχος λαός.
Στις 18 Οκτωβρίου, μετά την απελευθέρωση, επιστρέφει στην Αθήνα, υψώνει την ελληνική σημαία στην Ακρόπολη και εκφωνεί βαρυσήμαντο λόγο στην πλατεία Συντάγματος.
Στις 23 Οκτωβρίου σχηματίζεται υπό την προεδρία του η «Κυβέρνησις Απελευθερώσεως».
Υποβάλλει την παραίτησή του μετά τα Δεκεμβριανά (3 Ιανουαρίου 1945).

1945 Μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, που υπογράφεται στις 12 Φεβρουαρίου, ο Γεώργιος Παπανδρέου δημοσιεύει το καταστατικό του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και από τις στήλες της εφημερίδας *Ελλάς* προειδοποιεί τον ελληνικό λαό για το ενδεχόμενο ενός δεύτερου γύρου στην εμφύλια διαμάχη.
Διαμάχη που αιματοκύλησε τον ελληνικό λαό και οδήγησε όχι μόνο στην περιθωριοποίηση των δυνάμεων της Αριστεράς, αλλά και στην ήττα των εκσυγχρονιστικών στοιχείων της αστικής τάξης, που εκφράζονταν πολιτικά από τον ευρύτερο κεντρώο χώρο.

1946 Στις εκλογές της 31ης Μαρτίου ως συναρχηγός της «Εθνικής Πολιτικής Ενώσεως» [Σύμπραξη του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος με τους Βενιζελικούς Φιλελεύθερους (Σοφοκλής Βενιζέλος) και το «Εθνικό Ενωτικό Κόμμα» (Παναγιώτης Κανελλόπουλος)] εκλέγεται για πρώτη φορά βουλευτής Αχαΐας.
Στο δημοψήφισμα της 1ης Σεπτεμβρίου, με το οποίο επανήλθε ο Γεώργιος Β΄ στην Ελλάδα, ο Γεώργιος Παπανδρέου τάσσεται υπέρ της Αβασίλευτης Δημοκρατίας.

1947 Διορίζεται υπουργός Εθνικής Οικονομίας και Εσωτερικών στην κυβέρνηση συνεργασίας του Δημητρίου Μάξιμου.
Παρατείνεται τον Αύγουστο του ίδιου έτους.

1949 Ο Γεώργιος Παπανδρέου ως ιδρυτής και αρχηγός του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος θέτει ως αρχές της πολιτικής του δράσης την ιδεολογία του δημοκρατικού σοσιαλισμού και του πολιτικού φιλελευθερισμού, τη δημιουργία κράτους δικαίου, την κοινωνική πολιτική και την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των εργαζομένων.

- 1950** Στις εκλογές της 5ης Μαρτίου το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα λαμβάνει ποσοστό 10,67% των ψήφων και εκλέγει 35 βουλευτές. Στις διαδοχικές κυβερνήσεις Πλαστήρα και Σοφοκλή Βενιζέλου (ο πρώτος εκφράζει την αριστερή πτέρυγα του βενιζελισμού και ο δεύτερος τη δεξιά) ορίζεται αντιπρόεδρος, υπουργός Εσωτερικών και Δημόσιας Τάξης, καθώς και υπουργός Συντονισμού. Ως υπουργός στην κυβέρνηση Πλαστήρα εισηγήθηκε και προώθησε τη θεσμοθέτηση «μέτρων επιείκειας» απέναντι στη διωκόμενη Αριστερά.
- 1951** Αναλαμβάνει τα υπουργεία Παιδείας και Συντονισμού στην κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου. Ιδρύει το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών και προωθεί τα έργα εξηλεκτρισμού της χώρας, αλλά παραιτείται και εγκαταλείπει το Κόμμα Φιλελευθέρων μετά από τη διαφωνία του με τον πρωθυπουργό. Στις εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου δεν εκλέγεται βουλευτής (2,1% των ψήφων).
- 1952** Στις εκλογές της 16ης Νοεμβρίου, εξαιτίας του ισχύοντος πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος και της αντιπαράθεσης με το Σοφοκλή Βενιζέλο, ο Γεώργιος Παπανδρέου συνεργάζεται με τον «Ελληνικό Συναγερμό» του στρατηγού Αλέξανδρου Παπάγου και εκλέγεται βουλευτής. Με δήλωσή του όμως προς τον πρόεδρο της Βουλής ανεξαρτητοποιείται και αμφισβητεί τα μέτρα που λαμβάνει η κυβέρνηση Παπάγου.
- 1953** Συνειδητοποιώντας την ανάγκη της συσπείρωσης των δημοκρατικών πολιτικών δυνάμεων, επανακάμπτει στο Κόμμα Φιλελευθέρων και αναλαμβάνει τη συναρχηγία του από κοινού με το Σοφοκλή Βενιζέλο. Από το βήμα της Βουλής καταγγέλλει την επαναφορά στο στράτευμα των αξιωματικών της παραστρατιωτικής οργάνωσης «ΙΔΕΑ», που αποφάσισε η κυβέρνηση Παπάγου.
- 1954** Μετά την αποχώρηση του Σοφοκλή Βενιζέλου από την πολιτική σκηνή, αναλαμβάνει μόνος του την αρχηγία του Κόμματος Φιλελευθέρων και συνοψίζει τις ιδεολογικές του αρχές στο τρίπτυχο: πολιτική, οικονομική και κοινωνική δημοκρατία. Ωστόσο, ο Σοφοκλής Βενιζέλος αλλάζει γνώμη και διασπά το Κόμμα Φιλελευθέρων, στο οποίο προσχωρούν 25 βουλευτές. Ο Γεώργιος Παπανδρέου καταγγέλλει τη συμμετοχή της Τουρκίας στη Διάσκεψη για το Κυπριακό, πιστεύοντας ότι με τον τρόπο αυτό αναγνωρίζονται de facto οι παράνομες αξιώσεις της Τουρκίας.
- 1956** Ο Γεώργιος Παπανδρέου ως αρχηγός της Δημοκρατικής Ένωσης (συνασπισμού των πολιτικών δυνάμεων της αντιπολίτευσης), καταγγέλλει το «αδίστακτον εκλογικόν όργιον» και το ευνοϊκό εκλογικό σύστημα, το λεγόμενο «τριφασικό», που αναδεικνύει το κόμμα της ΕΡΕ (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση) σε κυβέρνηση, παρότι υπολείπεται σε ποσοστό ψήφων της Δημοκρατικής Ένωσης (ΕΡΕ: 47,38%, Δημοκρατική Ένωση: 48,15%).

1957 Ο Γεώργιος Παπανδρέου και ο Σοφοκλής Βενιζέλος επανασυγκροτούν το Κόμμα Φιλελευθέρων. Σε συζήτηση στη Βουλή για το Κυπριακό Ζήτημα, ο Γεώργιος Παπανδρέου υποστηρίζει τη λύση της αυτοδιάθεσης.

1958 Μετά το ατυχές αποτέλεσμα της εκλογικής αναμέτρησης της 11ης Μαΐου, που φέρνει το Κόμμα Φιλελευθέρων τρίτο μετά την ΕΡΕ και την ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) και σηματοδοτεί την πρόσκαιρη σύμπτυξη του παραδοσιακού κεντρώου χώρου και την ανάδειξη της κοινοβουλευτικής Αριστεράς σε αξιωματική αντιπολίτευση, ο Γεώργιος Παπανδρέου αποχωρεί από το κόμμα, το οποίο στη συνέχεια διασπάται.

1959 Από το βήμα της Βουλής ο Γεώργιος Παπανδρέου ασκεί δριμύτατη κριτική στις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, οι οποίες, κατά τη γνώμη του, θέτουν σε κίνδυνο τόσο την ανεξαρτησία όσο και τη δυνατότητα δημοκρατικής διακυβέρνησης της Κύπρου.

1961 Στις 20 Σεπτεμβρίου με πρωτοβουλία του Γεωργίου Παπανδρέου ιδρύεται η Ένωση Κέντρου, που συνενώνει και συγχωνεύει τις πολυδιασπασμένες ομάδες του κεντρώου χώρου, οι οποίες στη συνέχεια απαρνούνται την αυτοτέλειά τους. Πρόκειται για έναν ετερόκλητο και εύθραυστο συνασπισμό προσωπικοτήτων και ιδεολογικοπολιτικών τάσεων που εξακτινώνεται από τις παρυφές της Δεξιάς έως την κεντροαριστερά. Ως συνδετικοί κρίκοι λειτουργούν η ενωτική δυναμική του Γεωργίου Παπανδρέου, η διαφαινόμενη δυνατότητα διαδοχής της Δεξιάς στην εξουσία, καθώς και η ανάγκη εξεύρεσης εναλλακτικής ενδοαστικής λύσης μετά τη σημαντική εκλογική άνοδο της ΕΔΑ. Το νέο κόμμα διοικείται από 8μελή επιτροπή υπό την προεδρία του Γεωργίου Παπανδρέου και έχει χαλαρή οργανωτική δομή. Στις ηγετικές προσωπικότητες της Ένωσης Κέντρου περιλαμβάνονται ο Σοφοκλής Βενιζέλος, ο Γεώργιος Μαύρος, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, ο Ηλίας Τσιριμώκος, ο Σταύρος Κωστόπουλος, ο Σάββας Παπαπολίτης, ο Αλέξανδρος Μπαλτατζής, ο Πausανίας Κατσώτας, ο Στέφανος Στεφανόπουλος, ο Ιωάννης Ζίγδης, ο Ιωάννης Τούμπας, κ.ά.

Μετά τις εκλογές της 29ης Οκτωβρίου ο Γεώργιος Παπανδρέου καταγγέλλει στον ελληνικό λαό το εκλογικό αποτέλεσμα «ως προϊόν βίας και νοθείας» και κηρύσσει τον «ανένδοτο αγώνα», καλώντας το βασιλέα να μην παραβιάζει τις συνταγματικές του υποχρεώσεις και τον ελληνικό λαό να πολεμήσει εναντίον «του κομματικού και αστυνομικού κράτους της Δεξιάς».

Την ιδεολογική βάση του «ανένδοτου αγώνα», που διήρκεσε δύο ολόκληρα χρόνια, αποτελούν η συγκρότηση κράτους δικαίου, η θέσπιση έντιμου εκλογικού συστήματος, η διεξαγωγή έντιμων εκλογών, η κατάργηση των έκτακτων μέτρων που ποινικοποιούσαν την πολιτική ζωή της χώρας (= απελευθέρωση πολιτικών κρατουμένων, κατάργηση του μέτρου της διοικητικής εκτόπισης, μερική κατάργηση του πιστοποιητικού νομιμοφροσύνης).

Στη διάρκεια του 1962 οι ηγέτες, οι βουλευτές, οι πολιτευτές και η Οργάνωση Νέων της Ένωσης Κέντρου με επικεφαλής τον Απόστολο Κακλαμάνη, περιοδεύουν σε όλη τη χώρα από άκρη σε άκρη και οργανώνουν μαζικές κινητοποιήσεις για την ενημέρωση και την πολιτική στράτευση του ελληνικού λαού στην ιδέα της πολιτικής αλλαγής και της ενίσχυσης της δημοκρατίας.

Άλλωστε, η ιδεολογική ατμόσφαιρα που δημιουργήθηκε μετά την εκλογή του Κένεντυ ως προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, εξυπηρέτησε ως ένα βαθμό τον αγώνα για τον εκδημοκρατισμό του ελληνικού πολιτικού συστήματος.

Την περίοδο αυτή οι διαδηλώσεις, οι απεργίες, τα συλλαλητήρια και οι φοιτητικές κινητοποιήσεις βρίσκονται πλέον στην ημερήσια διάταξη.

1963

Ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής παραιτείται στις 11 Ιουνίου 1963, εξαιτίας της διαφωνίας του με τα Ανάκτορα για την αναγκαιότητα του επικείμενου ταξιδιού της βασιλικής οικογένειας στο Λονδίνο.

Στις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου η Ένωση Κέντρου παίρνει 1.962.019 ψήφους και αναδεικνύεται πρώτο κόμμα, με ποσοστό 42%. Η έλλειψη όμως αυτοδυναμίας και η άρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου να συνεργασθεί με την ΕΔΑ, οδηγούν σε νέες εκλογές.

1964

Στις εκλογές της 16ης Φεβρουαρίου η Ένωση Κέντρου παίρνει 2.424.447 ψήφους και κατακτά το αξιοζήλευτο ποσοστό του 53%, καταλαμβάνοντας 171 έδρες. Η εντυπωσιακή αυτή επιτυχία οφείλεται στο γεγονός ότι ο Γεώργιος Παπανδρέου στην αποφασιστική εκείνη ιστορική στιγμή κατόρθωσε να εκπροσωπήσει σχεδόν όλο το φάσμα των δυνάμεων που ήθελαν και επεδίωκαν την πολιτική αλλαγή.

Η προσπάθεια εκσυγχρονισμού και δημοκρατικοποίησης που επιχειρεί η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου, συναντά την αντίσταση των Ανακτόρων. Εντούτοις, η κυβέρνηση δρέπει σημαντικές επιτυχίες στο εξωτερικό. Παρατηρείται αξιοσημείωτη βελτίωση στις σχέσεις της χώρας με τους βόρειους γείτονές της. Συγχρόνως, η κυβέρνηση εκμαιεύει από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ απόφαση, με την οποία απαγορεύεται επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο και διορίζεται μεσολαβητής του Οργανισμού για την επίλυση του κυπριακού προβλήματος. Συγχρόνως, ο ΟΗΕ αποστέλλει στρατιωτική δύναμη στην περιοχή. Την ίδια χρονιά ο Γεώργιος Παπανδρέου επισκέπτεται τις ΗΠΑ και συναντάται με τον πρόεδρο Λύντον Τζόνσον.

Στο εσωτερικό της χώρας, η κυβέρνηση Παπανδρέου προσπαθεί με σειρά μέτρων να μετριάσει τις μετεμφυλιακές αντιθέσεις, χωρίς ωστόσο να φθάσει έως την κατάργηση του περιβόητου Νόμου 509, ο οποίος νομιμοποιούσε το καθεστώς των διακρίσεων σε βάρος της Αριστεράς.

Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση προχώρησε σε μια ιδιαίτερα εκτεταμένη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, αυξάνοντας κατά 36% τις κρατικές δαπάνες για την παιδεία. Θέσπισε τη δωρεάν παιδεία σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος, προχώρησε στον εκσυγχρονισμό του περιεχομένου των διδασκομένων μαθημάτων (αρχαίων ελληνικών και μαθηματικών), προώθησε τη διδασκαλία της δημοτικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, αύξησε το χρόνο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από το 12ο στο 15ο έτος της ηλικίας, αναδιοργάνωσε τις σχολές μετεκπαίδευσης των εκπαιδευτικών, ίδρυσε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και καθιέρωσε τη σίτιση για τους μαθητές του δημοτικού σχολείου.

1965

Στις 23 Φεβρουαρίου ο Γεώργιος Παπανδρέου αποκαλύπτει στη Βουλή το σχέδιο «Περικλής», ενώ ταυτόχρονα σχεδόν γίνεται γνωστή η υπόθεση «Ασπίδα». Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος στέλνει στον πρωθυπουργό μία σειρά τριών επιστολών, καταλύοντας την έννοια της λαϊκής κυριαρχίας και ωθώντας την κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου σε παραίτηση. Πιστεύοντας ότι «ο λαός κυβερνά» μέσω της νόμιμης κυβέρνησής του, ενώ «ο βασιλεύς βασιλεύει», ο Γεώργιος Παπανδρέου σχεδιάζει να παραιτηθεί και το γνωστοποιεί στο βασιλιά στην τελευταία συνάντησή τους.

Ωστόσο, πριν προλάβει να υποβάλει επίσημα την παραίτηση της κυβέρνησής του, ο Κωνσταντίνος, ενεργώντας εκτός των πλαισίων της νομιμότητας, ορκίζει τη διάδοχη κυβέρνηση του Αθανασιάδη-Νόβα, η οποία καταψήφίζεται στη Βουλή, όπως και η επόμενη κεντρογενής κυβέρνηση του Ηλία Τσιριμώκου που τη διαδέχθηκε. Η Ένωση Κέντρου και η ΕΔΑ πραγματοποιούν μεγάλες λαϊκές κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις. Στη φοιτητική συγκέντρωση διαμαρτυρίας της 21ης Ιουλίου σκοτώνεται ο φοιτητής Σωτήρης Πέτρουλας, που γίνεται αμέσως σύμβολο του αγώνα εναντίον του «αυλικού πραξικοπήματος».

Η πολιτειακή και πολιτική κρίση κορυφώνεται.

Στις 17 Σεπτεμβρίου σχηματίζει κυβέρνηση ο Στέφανος Στεφανόπουλος, ηγετική επίσης πολιτική φυσιογνωμία της Ένωσης Κέντρου.

1966

Με βούλευμα παραπέμπονται σε δίκη 28 αξιωματικοί των Ενόπλων Δυνάμεων για την υπόθεση «Ασπίδα», αντιμετωπίζοντας την κατηγορία ότι σκόπευαν να εγκαθιδρύσουν στη χώρα «δικτατορία νασερικού τύπου». Ως υποκινητής φέρεται ο Ανδρέας Παπανδρέου με την ανοχή του πατέρα του Γεωργίου Παπανδρέου. Η εξέλιξη αυτή καταγγέλλεται ως μεθόδευση κύκλων που συνδέονται με τα Ανάκτορα και το παρακράτος και επιδιώκουν να οδηγήσουν το πολιτικό σύστημα της χώρας στην εκτροπή από τη δημοκρατική νομιμότητα.

1967

Συνάπτει μυστική συμφωνία με τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο με σκοπό τη διεξαγωγή εκλογών τον Μάιο του ιδίου έτους. Οι εκλογές δεν έγιναν διότι εκδηλώθηκε το στρατιωτικό πραξικόπημα της 21ης Απριλίου. Οι πραξικοπηματίες της 21ης Απριλίου συλλαμβάνουν τον Γεώργιο Παπανδρέου και τον θέτουν σε κατ' οίκον περιορισμό, αρχικά στο Καστρί και στη συνέχεια στο Πικέρμι. Ο περιορισμός γίνεται αυστηρότερος μετά το αποτυχημένο βασιλικό αντιπραξικόπημα του Δεκεμβρίου.

1968

Με ηχογραφημένο διάγγελμά του ο Γεώργιος Παπανδρέου καταγγέλλει την απριλιανή δικτατορία και ζητά τη διεθνή απομόνωσή της.

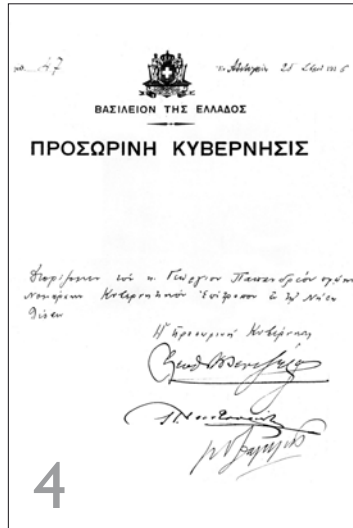
Τη νύχτα της 23ης προς την 24η Οκτωβρίου εισάγεται στο νοσοκομείο «Ευαγγελισμός» με γαστρορραγία. Η κατάστασή του επιδεινώνεται ραγδαία. Αφήνει την τελευταία του πνοή την 1η Νοεμβρίου. Η κηδεία του στις 3 Νοεμβρίου θα αποτελέσει την πρώτη πάνδημη και έμπρακτη διαμαρτυρία του ελληνικού λαού κατά της χούντας των συνταγματαρχών.

Ο Γέρος της Δημοκρατίας γίνεται το σύμβολο του αγώνα για την ανατροπή της στρατιωτικής τυραννίας και την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας. Ο ασυμβίβαστος χαρακτήρας του και η μαχητικότητά του εξέφρασαν με δυναμικό τρόπο τις πολιτικές και κοινωνικές διεκδικήσεις της πλειοψηφίας του ελληνικού λαού στην κρίσιμη δεκαετία του 1960. Στη συνείδησή του ο Γεώργιος Παπανδρέου παραμένει ακόμη «ο Νέστορας του ελληνικού φιλελευθερισμού».

Ο πολιτικός που με τη харισματικότητά του, τις προοδευτικές του ιδέες, τη ρητορική του ικανότητα και την πολιτική του δεξιοτεχνία σφράγισε τη μεταπολεμική κυρίως περίοδο της ελληνικής ιστορίας, παρά το γεγονός ότι στην πεντηκονταετή παρουσία του, μόνο για μικρό χρονικό διάστημα διετέλεσε πρωθυπουργός. Ωστόσο, ήταν αυτός που έδωσε και πάλι στον ελληνικό λαό τη δυνατότητα να καθορίζει τις πολιτικές εξελίξεις.

Οι αντιπαράθεσεις του παρελθόντος λησμονήθηκαν μπροστά στο ογκούμενο κύμα του λαϊκού ενθουσιασμού που ενέπνεε.

1. Ο Γεώργιος Παπανδρέου σε νεαρή ηλικία (1905).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

2. Με τον αδελφό του Νίκο και ένα φίλο τους στο Βερολίνο (1911).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

3. Με τη σύζυγό του Σοφία Μινέικο (1910).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

4. Διορισμός του Γεωργίου Παπανδρέου ως κυβερνητικού επιτρόπου της προσωρινής κυβέρνησης (1916).

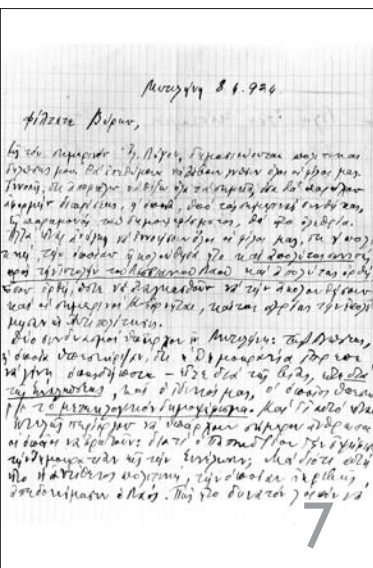
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

5. Στις φυλακές Αβέρωφ (1921).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

6. Ο Γεώργιος Παπανδρέου ως πολιτικός σύμβουλος του Πλαστήρα (1922).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

7. Επιστολή προς τον πολιτικό του φίλο Βύρωνα Σέρεσση (8.4.1924).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

8. Στη Λωζάννη (1926).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

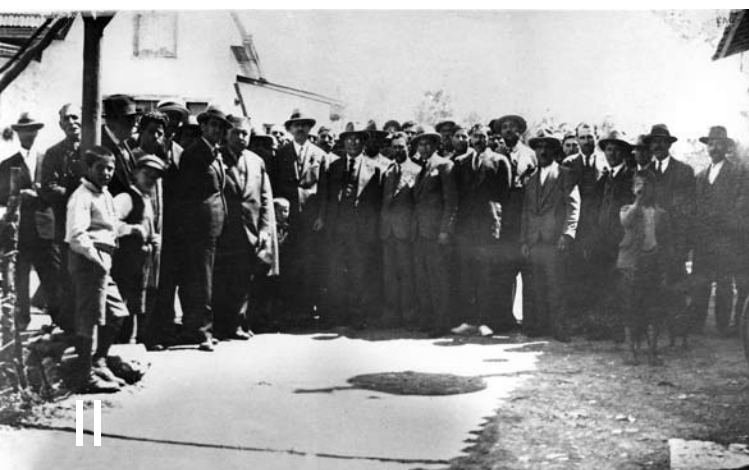
9. Ο Γεώργιος Παπανδρέου το 1930.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

10. Με τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο στο Παναθηναϊκό Στάδιο (1930).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

11. Σε επίσκεψη στη Γέρα Μυτιλήνης ως υπουργός Παιδείας (1931).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

12. Στην Μυτιλήνη ως υπουργός Παιδείας (1931).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

13

16

14

17

15

18

13. Με τον Ελευθέριο Βενιζέλο σε περιοδεία (1931).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

14. Στα Ψηλά Αλώνια Πατρών με φίλους και το γιο του Ανδρέα (1932).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

15. Με τον Ελευθέριο Βενιζέλο στον εξώστη του Δημαρχείου Μυτιλήνης (1934).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

16. Στον Λίβανο με τον Αλέξανδρο Σβώλο, πριν την υπογραφή του Εθνικού Συμβολαίου (Μάιος 1944).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

17. Υψώνοντας την ελληνική σημαία στην Ακρόπολη στις 18 Οκτωβρίου 1944.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

18. Με το στρατηγό Σκόμπυ στην Αθήνα (1944).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

19. Με τον υπουργό Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας Άντονυ Ήντεν στην Αθήνα (1944).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

20. Σε δοξολογία στη Μητρόπολη με το στρατηγό Σκόμπυ (1944).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

21. Από προεκλογική ομιλία (Μάρτιος 1946).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

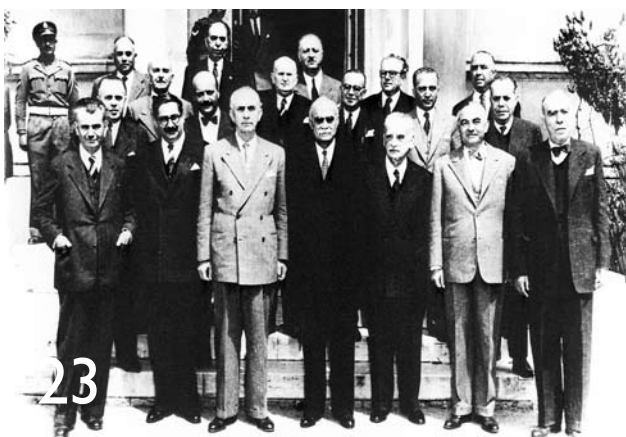

22. Με τον αρχηγό της Ε.Π.Ε.Κ. στρατηγό Πλαστήρα (1950).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

23. Με τον Πλαστήρα (1950-1951). Διακρίνονται οι: Γεώργιος Καρτάλης, Εμμανουήλ Τσουδερός, Θεμιστοκλής Τσάτσος και ο Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

24. Σε συγκέντρωση συνδικαλιστών (1957).

Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

25. Σε προεκλογική εκστρατεία (1958).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

26. Συνεδρίαση της διακομματικής επιτροπής για την παιδεία, με πρόεδρο τον Γεώργιο Παπανδρέου και αντιπρόεδρο τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο (1958).

Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

27. Με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

28. Με το βασιλιά Παύλο.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

29. Σε προεκλογική εκστρατεία.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

30. Ο Γεώργιος Παπανδρέου την εποχή
του Ανένδοτου (1962).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

31. Στη Βουλή με τον Πασσαλίδη.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

32. Με την οικογένεια του γιου του Ανδρέα (1962).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

33. Σε περιοδεία στη Ζάκυνθο και την Κεφαλονιά (1962).

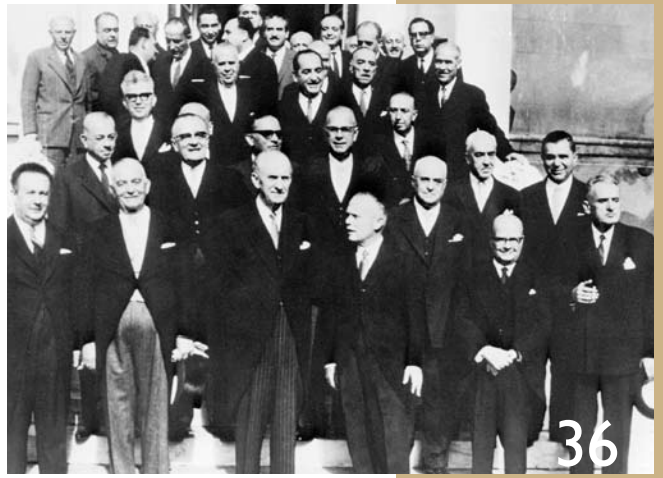
Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

34. Προεκλογική εκδήλωση στην Ελευσίνα (1963).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

35. Σε περιοδεία στην Κέρκυρα (1963).

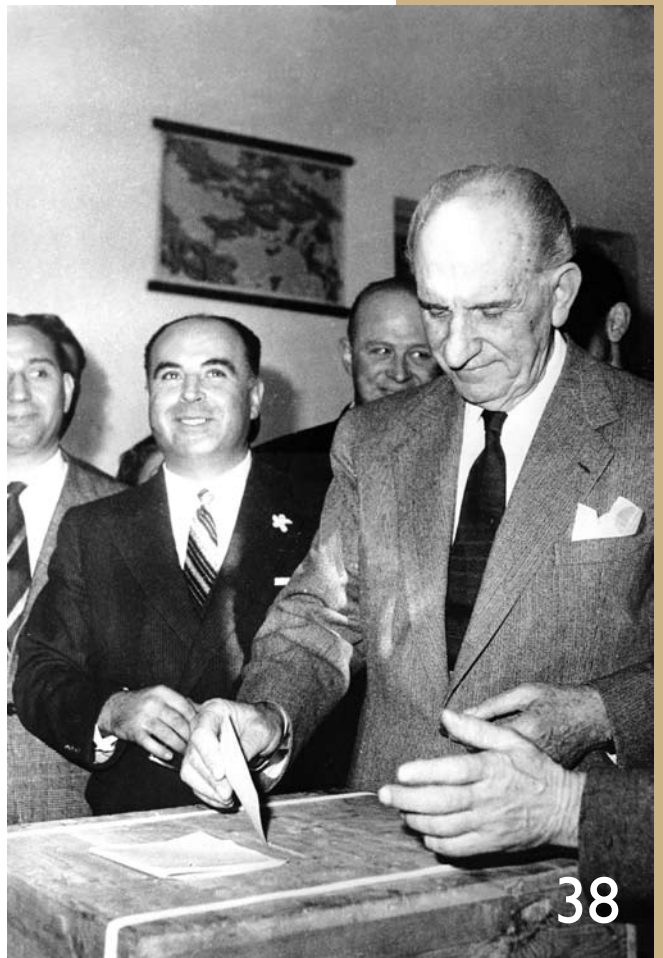
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

36. Κυβέρνηση Ενώσεως Κέντρου (1963).
Διακρίνονται οι: Σοφοκλής Βενιζέλος,
Γεώργιος Μαύρος
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

37. Προεκλογική εκστρατεία Ενώσεως
Κέντρου (1964).
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

38. Ψηφίζοντας στις εκλογές του 1964.
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

39

39. Ορκωμοσία του Γεωργίου Παπανδρέου
ως πρωθυπουργού (1964).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

40. Κυβέρνηση Ενώσεως Κέντρου (1964).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

40

41. Ο λόγος του Θρόνου στη Βουλή (1964).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

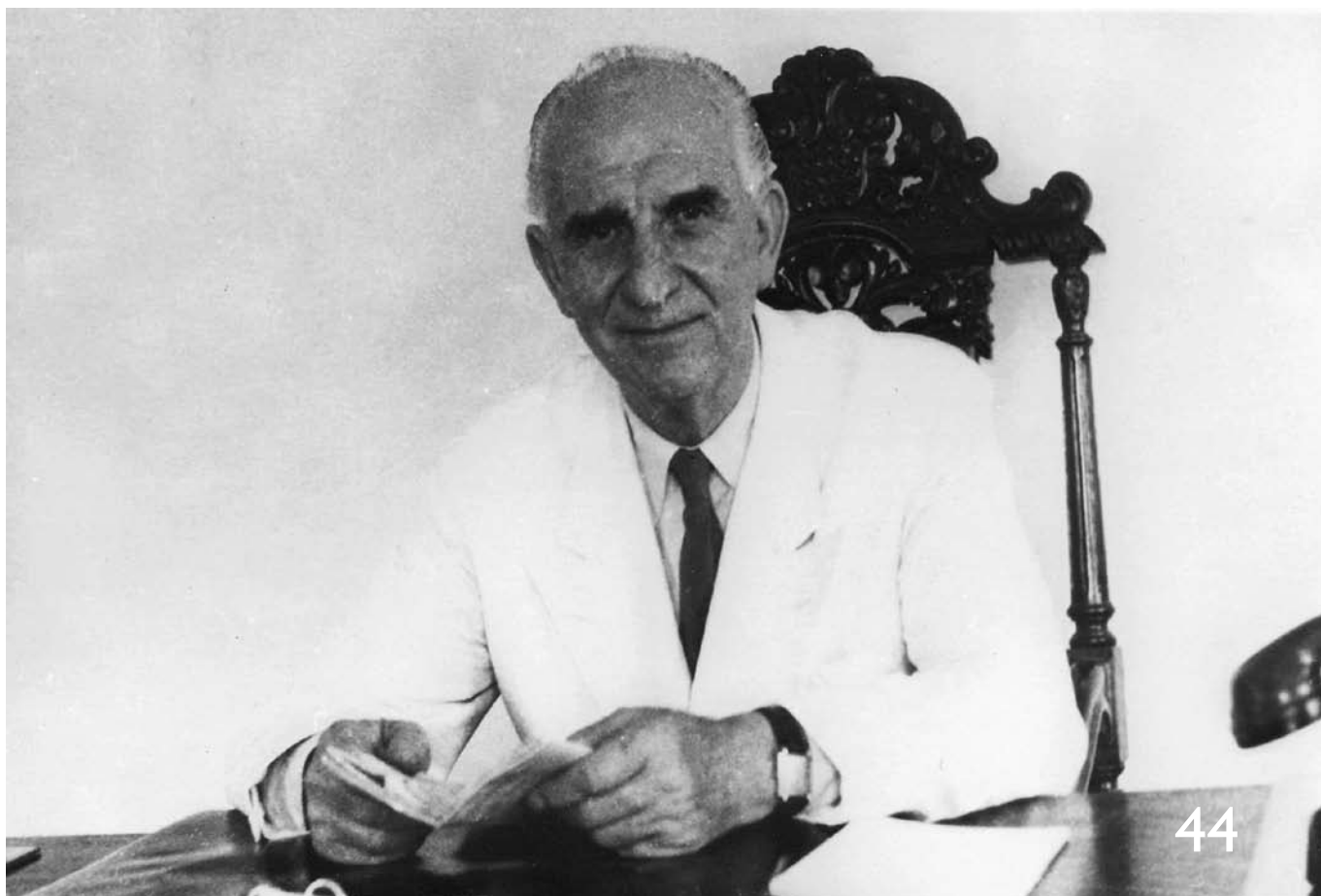
42. Σε δοξολογία στη Μητρόπολη (1964).

Διακρίνονται οι: Γεώργιος Μαύρος και
Ιωάννης Ζίγδης

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

43. Σε δοξολογία στη Μητρόπολη με
τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο (1964).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

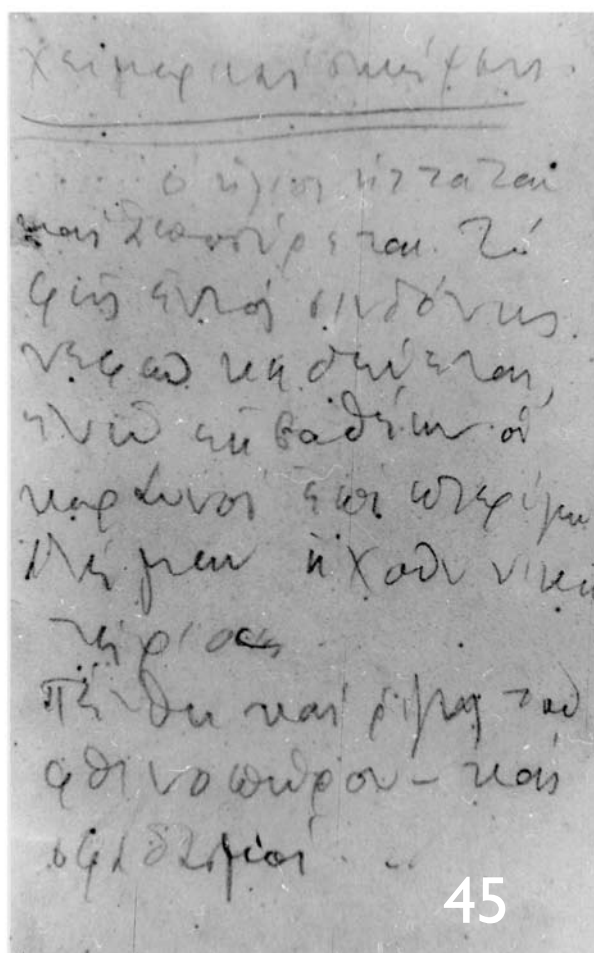

44. Στο γραφείο του.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

45. Σημειώματα του Γεωργίου Παπανδρέου
από το προσωπικό του ημερολόγιο
(1964).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

46. Ο Γεώργιος Παπανδρέου θεμελιώνει
τη νέα πτέρυγα της Παντείου Σχολής (27.5.1964).

Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

47. Με μέλη της νεολαίας της Ενώσεως Κέντρου
και άλλα στελέχη του κόμματος.

Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

48. Καταθέτει στεφάνι στον τάφο του Ελευθερίου
Βενιζέλου.

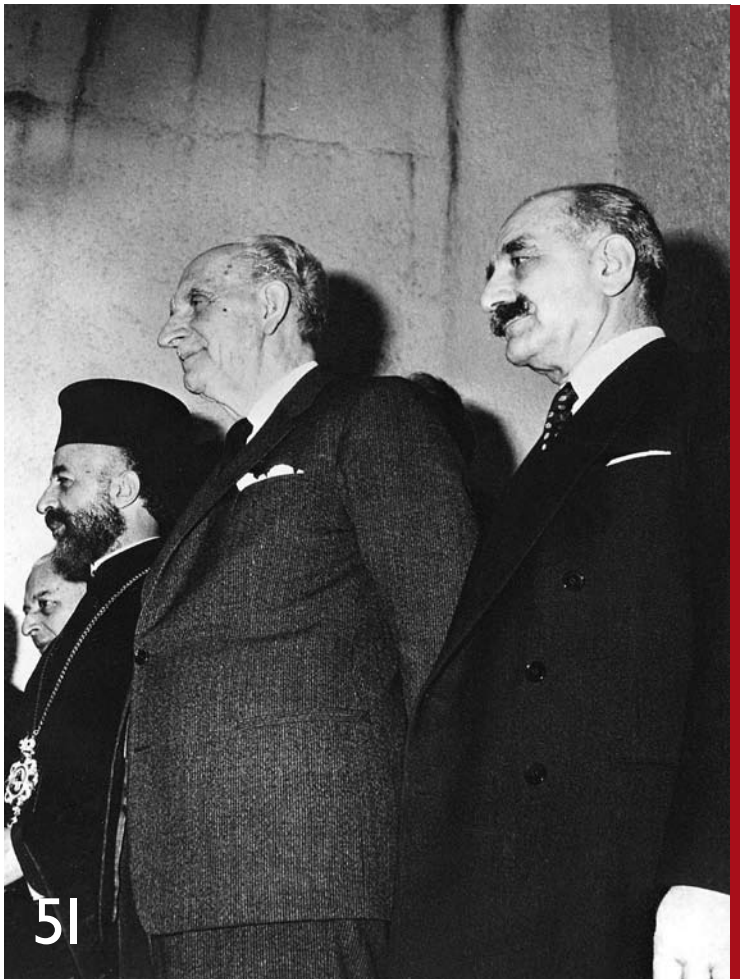
Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

49. Αποκαλυπτήρια ανδριάντα
Ελευθερίου Βενιζέλου (1964).
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

50. Με τον πρόεδρο της Γιουγκοσλαβίας
Τίτο (1964).
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

51. Με τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο και το
στρατηγό Γρίβα (1964).
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

52. Σε συνεστίαση ομογενών στη Νέα Υόρκη (1964).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

53. Με τον πρόεδρο Λύντον Τζόνσον και τον Ανδρέα Παπανδρέου στην Ουάσιγκτον (1964).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

54. Με τον αρχιεπίσκοπο Ιάκωβο στη Νέα Υόρκη (1964).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

55. Επέτειος Απελευθέρωσης των Αθηνών (18.10.1964).

Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

56. Από το μνημόσυνο του Σοφοκλή Βενιζέλου στο θέατρο «Κεντρικόν». Διακρίνονται οι: Σπύρος Κυπριανού, Δημήτριος Παπασπύρου, Σταύρος Κωστόπουλος.
Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

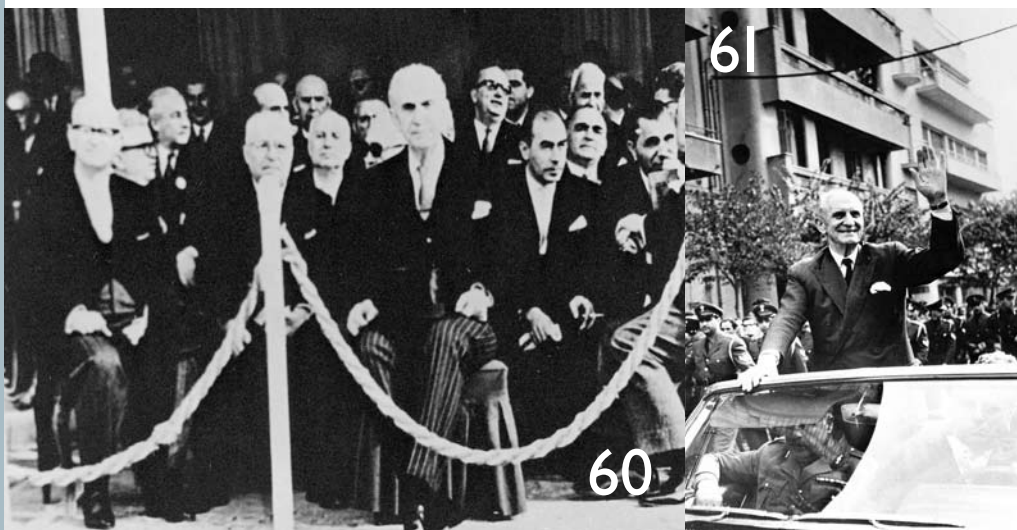

57. Υποδοχή στο αεροδρόμιο του Ελληνικού από τα εγγόνια του (1964).
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

58. Περιοδεία στη Θεσσαλονίκη (1964).
Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

59. Στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης (1964)
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

60. Παρέλαση στη Θεσσαλονίκη την 28η Οκτωβρίου 1964.
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

61. Περιοδεία στη Θεσσαλονίκη (1964).
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

62. Με το βασιλιά Κωνσταντίνο (1965).
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

63. Παραίτηση της κυβέρνησης Παπανδρέου (1965)
Εφημερίδα Βραδυνή (16 Ιουλίου 1965).
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

64. Άρθρο για τα γεγονότα της 15ης Ιουλίου 1965
Εφημερίδα Βραδυνή (16 Ιουλίου 1965).
Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

65

65. Διαδηλώσεις υπέρ της δημοκρατικής
ομαλότητας – 114.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

66. Προκήρυξη της Ε.Φ.Ε.Ε. (1965).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

67. Καστρί (15.7.1966).

Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

67

Ε. Φ. Ε. Ε.

Τὸ Σύνταγμα παραβιάστηκε.

ΚΑΤΩ ἡ Κυβέρνηση τῶν ἀνδρικέλλων.

Ο Λ Ο Ι

Τὸ ΒΡΑΔΥ στὶς 8 στὰ ΠΡΟΠΥΛΑΙΑ
τοῦ Πανεπιστημίου.

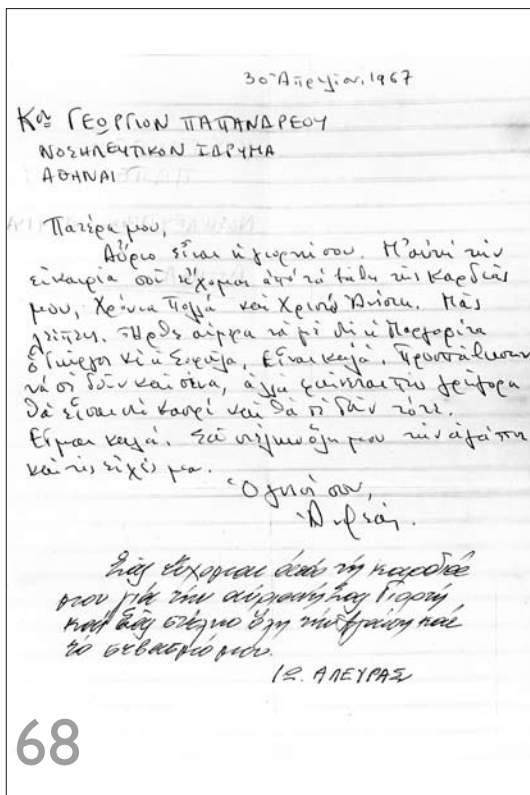
ΚΑΤΩ Ο ΝΟΒΑΣ

66

ΖΗΤΩ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ — 114

ΕΘΝΙΚΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΑΔΟΣ

68

68. Επιστολή του γιου του, Ανδρέα (30 Απριλίου 1967)

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

69. Η κηδεία του Γεωργίου Παπανδρέου (4 Νοεμβρίου 1968).

Αρχείο Αφών Μεγαλοκονόμου

70. Η νεκρώσιμος ακολουθία (3 Νοεμβρίου 1968).

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

71. Προσωπικά αντικείμενα του Γ. Παπανδρέου.

Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου

69

70

Παύλος Πετρίδης, Κατερίνα Βαρελά, **Γεώργιος Παπανδρέου. Ο Γέρος της Δημοκρατίας**, Πνευματικό Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου, Αθήνα 1997.

Γρηγόριος Δάφνης, **Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα**, Γαλαξίας, Αθήνα 1961.

Jean Meynaud (με τη συνεργασία των Π. Μερλόπουλου και Γ. Νοταρά), **Πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα**, Μπάυρον, Αθήνα 1965.

Γρηγόριος Δάφνης, **Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων**, έκδ. β', Ίκαρος, Αθήνα 1974.

Νίκος Ψυρούκης, **Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας, 1940-1967**, τόμ. Α'-Γ', Επικαιρότητα, Αθήνα 1975-1976.

Βίκτορ Νέτας, Γιάννης Φάτσης, Ερρίκος Μπαρτζινόπουλος, **Γεώργιος Παπανδρέου: Οι 561 άγνωστες ημέρες του. Από τη νύχτα της συλλήψεώς του ως τη νύχτα του ύστατου αποχαιρετισμού**, Αθήνα 1975.

Σ. Γιαννάτος, **Ο Γεώργιος Παπανδρέου στις κρίσιμες ώρες της Ελλάδας και της Δημοκρατίας**, Αθήνα 1976.

Σπύρος Λιναρδάτος, **Από τον Εμφύλιο στη Χούντα (1950-1967)**, τόμ. Α'-Δ', Παπαζήσης, Αθήνα 1977-1986.

Νίκος Αλιβιζάτος, **Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας**, Θεμέλιο, Αθήνα 1983.

Δημήτρης Χαραλάμπης, **Στρατός και πολιτική εξουσία. Η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα**, Εξάντας, Αθήνα 1985.

Ηλίας Νικολακόπουλος, **Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα, 1946-1964**, έκδ. β', Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1988.

Νικόλαος Οικονόμου, **«Γεώργιος Παπανδρέου»**, Βιογραφικό Λεξικό, τόμ. 8ος, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1991, σ. 149-152.

Χ. Βερναρδάκης, Γ. Μαύρος, **Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα**, Εξάντας, Αθήνα 1991.

Richard Clogg, **«Η Ένωση Κέντρου. Οι φιλελεύθεροι στην εξουσία;»** στο συλλογικό τόμο: **Ο φιλελευθερισμός στην Ελλάδα. Φιλελεύθερη θεωρία και πρακτική στην πολιτική και στην κοινωνία της Ελλάδος**, Εστία, Αθήνα 1991, σ. 119-130.

Θανάσης Διαμαντόπουλος, **«Η Ένωση Κέντρου: Κόμμα αρχών ή ομάδα εξουσίας;»**, στο **Ο φιλελευθερισμός στην Ελλάδα. Φιλελεύθερη θεωρία και πρακτική στην πολιτική και στην κοινωνία της Ελλάδος**, Εστία, Αθήνα 1991, σ. 131-150.

* Η βιβλιογραφία δεν περιλαμβάνει το σύνολο των έργων για τον Γ. Παπανδρέου.

Γιάννης Γιαννουλόπουλος, **Ο μεταπολεμικός κόσμος. Ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία (1945-1963)**, Παπαζήσης, Αθήνα 1992.

Παύλος Πετρίδης, **Οι αντιμοναρχικοί αγώνες του Γεωργίου Παπανδρέου**, Γκοβόστης, Αθήνα 1993.

Παύλος Πετρίδης, Γιώργος Αναστασιάδης (επιμ.), **Γεώργιος Παπανδρέου: 60 χρόνια παρουσίας και δράσης στην πολιτική ζωή**, Πνευματικό Ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου - University Studio Press, Αθήνα 1994.

Γραμματεία Υπουργικού Συμβουλίου, **Οι ελληνικές κυβερνήσεις 1909-1996**, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1996.

Παύλος Πετρίδης, Γιώργος Αναστασιάδης (επιμ.), **Γεώργιος Παπανδρέου: Πολιτικός λόγος. Απάνθισμα**, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997.

